

**Ramiz
NƏCƏFLİ**

Bakı Dövlət Universitetinin "Mənbəşünaslıq, tarixşünaslıq və metodika" kafedrasının dissertantı

(**övveli ötən sayıımızda**)

Eləcə də 1918-ci ilin aprelində Basarkeçər və ətraf bölgələrdə erməni basqınlarının da qalanın dağılılıb sıradan çıxmasına təsiri olmamış deyil. Ermənilərin Basarkeçər istiqamətindən Zəylik kəndinə hücum etməsi və Dərəyurdu yaylağının yaxınlığına qədər gəlib çıxması haqqında bir məqaledə bu barədə söz açmışıq. Bununla belə nə qədər dağıntılar olsa da, min illərdən xəbər verən qalanın içərisindəki kalafalar Kəlbəcərin işğalınadək qalmaqdır idi. Mənsim qalası umiyyətlə tədqiq olunmamış tarixi abidələrimiz sırasındasır. Bu adın mənasına gəldikdə Mənsim, Məsumə sözünün dəyişdirilmiş formasıdır. Mənası günahsız, pak, təmiz deməkdir.

Zəylik kəndi ərazisində mərkəzində, çayın 30-40 metrliyində minillərin yadigarı olab bir zağda da vardır. Kəlbəcər ermənilər tərəfindən işğal olunanadək həmin zağada kənd əhalisi yayda heyvan saxlayırdı. Belə ki, isti yay günlərində zağda sərin olurdu. Burada 300-400 qoyun yerləşirdi.

Kendin 200 metrliyində sildilim bir yerde yerleşən Şısqayanın altında yerleşən kaha da qədim dövrün tədqiq olunmamış abidələri sırasındadır. Ümumiyyətə kənddən ərazisində kahalar az deyildir. Zəylik çayının mənşəbində Əli Pəncəsi adlı ziyarətgah da etraf kəndlərin əhalisinin ibadətgahına çevrilmişdir. Bu ibadətgah böyük bir daşdan ibarətdir. Əfsanəyə görə həmin daş Həzrət Əlinin İslamin düşmənlərinə atdığı daşdır. Daşın üzərindəki 5 yumru deşik isə rəvayət olunur ki, Həzrət Əlinin barmaq izləridir.

Qanlıqala(Laçinqala)

*Bu abidə yarandığı vaxtdan
bir neçə yüz il sonra yerli əhalisi
arasında Qanlıqala kimi tanınır.*

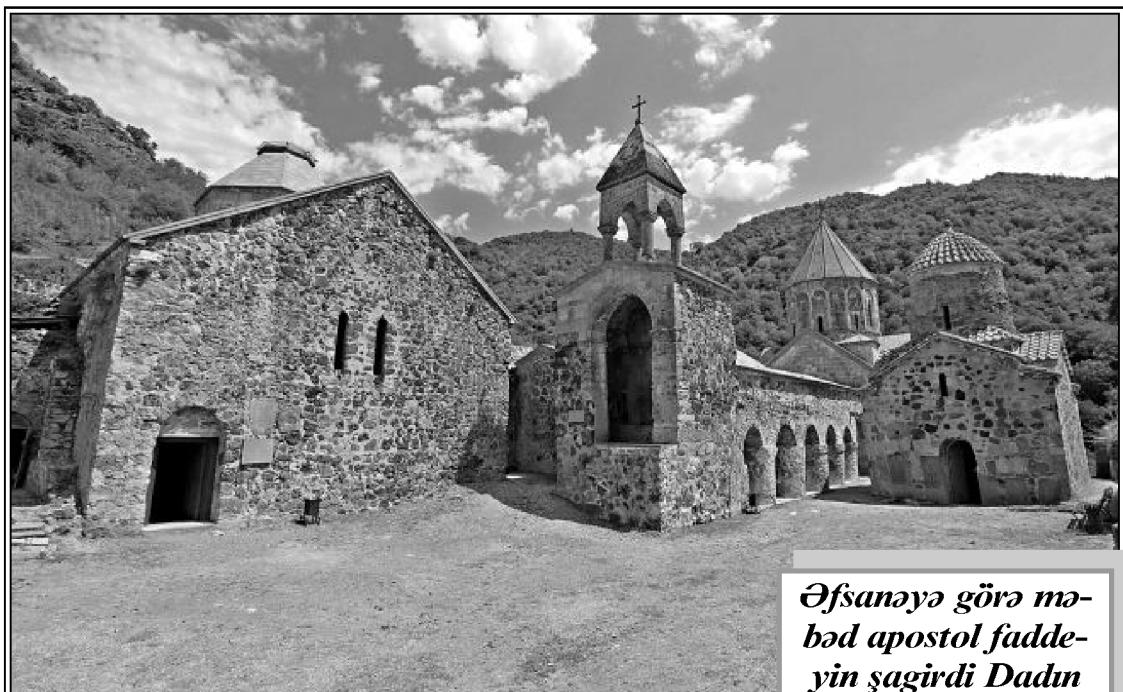
mat Gəncəli Kirakosun
əsərində yer alıb: "Tə-
tərcayın sol sahilində,
indiki Ağdərə-Kəlbəcər
yolunun solunda, sildi-
rim bir qayalıqda salın-
mış bu qalaya yerli ca-
maat "Quşqonmaz" da
deyir. Laçınqala haqqın-
da ilk məlumat XIII əsr-
də tarixçi Gəncəli Kira-
əsərində təsadüf olunur.
ala XII əsrдə Xaçın hökm-
nin gücləndiyi bir vaxtda
qonşu feodallardan deyil,
e yadelli işğalçılardan mü-
plunmaq üçün tikilmişdir.
ər Muzeyinin ekspedisiya
nın üzvü Baloğlan Çıraqov
Göyüşovla birlikdə Laçın-
bidəsinin tədqiqində işt-i
iyini söyləyir.

Qanlıqala adının mənşəyinə
gəldikdə isə R.Göyükov bunu
bölgədəki qırğınlarla əalaqələn-

dirir. Belə ki, mongolların Tərtər dərəsinə basqını zamanı əhali Laçın qalasına sığınıb. Yerli əhali də eyni fikirdədir. R.Göyüş-şov Kirakosa istinadən yazar ki, o zaman qalanın müdafiəsinini Xaçın hökmdarı Həsən Calalının anası, gürçü carı Tamaranın ya-

-Qanlıqala

təssərrüfat və yaşayış binaları, tövlələr və qala divarları daxildir. Abidənin tikilməsi tarixi ilə bağlı məlumatlar fərqlidir. Kəlbəcər Tarix-Diyarşunaslıq Muzeyinin apardığı tədqiqatlar zamanı ərazi dən arxeoloji tapıntılar, o cümlədən saxsı qırıntıları bu tarixin

Kəlbəcər -Qalalar muzeyi

Əfsanəyə görə məbəd apostol faddeyin şagirdi Dadın şərəfinə tikilmişdir. Kəlbəcər Tarix-Diyarşünaslıq Muze-yinin elmi araşdır-malarına grə Xaçın hökmdarı Həsən Cəlal bu abidəni öz qızı Arzu Xatunun şərəfinə tikdirib. Binanın yaxınlığında tikiililər isə da-ha qədimdir və güman ki, eramızın 4 cü əsrində Arşaki nəsilli albanlar tərəfindən tikilib. Onu da qeyd edək ki, bu məbədin memarlıq üslubu qıpçaq türklərinə məxsusdur. 13-cü əsr Xristian-qıpçaq türklərinə məxsus məbədlər sırasında Kəlbəcərdəki Gəncəsər və İrvandakı Eçmədzin (Ücmüəzzin) məbədlərini də qeyd etmək olar

kılırlar üzərindəki yazılar və "Alban bazilikası" adlı kilsədən bəhs edərək yazar ki, bu bazilika baş məbədin şimalında inşa edilmişdir. Abidənin üst hissəsi qalmadığından onun tarixini müəyyənlaşdırırmək çətindir. Bununla belə arxeoloq alim həmin tıkkının kompleksin ən qədim tarixə malik olduğunu vurğulayaraq onun VIII-IX əsrə aid edildiyini söyləyir. Yazılardan məlum olur ki, XII əsrə mətnin müəllifləri Xotavəngin yerində qədim məbədin və onun sakınlarından söz açırlar. Bu abidə Alban xristianlığını öyrənmək üçün ən mühüm obyektlərdən biridir.

*Sonda onu da qeyd edək ki,
əlçatmaz qayalarla əhatə olun-
muş Kəlbəcər zirvələrini tədqiq
etmək asan iş deyildir. Odur ki,
bu bölgələrdə daha çox yaşayış
məskənlərinə yaxın yerlər təd-
qiq olunub. Bu yerlərdə müasir
insanın ayağı dəyməmiş minlər-
lə tədqiqata ehtiyacı olan ulula-
rumızın xatirələri vətən*

Qanlıqala adının mənşəyinə gəldikdə isə R. Götüşov bunu bölgədəki qırğınlarla əalaqələndirir. Belə ki, monqolların Tərtər dərəsinə basqını zamanı əhali Laçın qalasına sığınib. Yerli əhali də eyni fikirdədir. R. Götüşov Kirakosa istinadən yazar ki, o zaman qalanın müdafiəsini Xaçın hökmdarı Həsən Calalın anası, gürcü çarı Tamaranın yanında yüksək dövlət vəzifəsinə sahib olmuş Zəkəriyyə və İvannanın bacısı Arzu Xatun öz öhdəsinə götürüb müdafiə yaxşı təşkil olunsa da, təxminən 1240-cı ildə monqolların güclü həmləsinə tab gətirməyən əhalinin bir çoxu ələ keçməmək üçün özlərini gavadan atmışlar

mışdır. İlk adı isə Laçınqala olub. Laçın- sıldırım, hündür mənasını verir. Kəlbəcər Tarix-Diyarşünaslıq Muzeyinin Tarix fondundakı məlumatə görə bu qala Tərtərçay hövzəsində quşqonmaz bir qayalıqda salındığına görə, ona Laçınqala adı verilib.

Arxeoloq alim Rəşid Göyüşov bu qaladan söz açarkən bildirir ki bununla bağlı ilk malum

nında yüksək dövlət vəzifəsinə sahib olmuş Zəkeriyyə ve İvan-nanın bacısı Arzu Xatun öz öhdəsinə götürübmüş. İlk vaxtlar müdafiə yaxşı təşkil olunsa da, təxminən 1240-cı ildə monqolların güclü həmləsinə tab gətirməyən əhalinin bir çoxu ələ keçmə-mek üçün özlərini qayadan atmışlar. Qırğınlar o qədər çox olub ki, cay qanla dolubmus.

də, Tərtər çayının sol sahilində yerləşir. Kəlbəcər şəhəri ilə Xudavəng abidə kompleksi arasında məsafə taxminən 29 kilometrdir. Məbəd qədim Albaniyada xristianlığın yarandığı dövrə təsadüf edir. O, Alban xristian məbədi olmaqla yanaşı, həm də müdafiə xarakterli bir abidədir. Abidə böyük bir kompleksdən ibarətdir. Bura bir neçə bazilikaya,

aşkarlanmasına ışık saçmış olar. Saxsı qırıntıların daha çox erkən feodal dövrünə xas olması, bu məbədin 6-7-ci əsər məxsus olduğunu ehtimal etmək olur.

Əfsanəyə görə məbəd apostol faddeyn şagirdi Dadın şərəfinə tikilmişdir. Kəlbəcər Tarix-Diyarşunaslıq Muzeyinin elmi araşdırımlarına grə Xaçın hökmdarı Həsən Cəlal bu abidəni öz qızı Arzu Xatunun şərəfinə tikdirib. Binanın yaxınlığındakı tikililər isə daha qədimdir və guman ki, eramızın 4 cü əsrində Arşaki nəsilli albanlar tərəfindən tikilib. Onu da qeyd edək ki, bu məbədin memarlıq üslubu qıpçaq türklərinə məxsusdur. 13-cü əsr Xristian-qıpçaq türklərinə məxsus məbədlər sırasında Kəlbəcərdəki Gəncəsər və İrəvan-dakı Eçmədzin(Üçmüəzzin) məbədlərini da qeyd etmək olar.

Rəşid Goyüşov Xudavəng abidə kompleksinə daxil olan ti-